

rich en Stöver waren verdwenen), liet hen met zijn allen, soms ten getale van ca. vijftienhonderd, 's ochtends en 's middags urenlang in formatie de *Appellplatz* rondlopen, 'alleen al als je het zag, werd je', aldus ir. Lely, 'er beroerd van: sjok, sjok, sjok, de hele dag, diep de handen in de zakken, petje over de oren en maar sjokken.'¹ 'Ze zien er grotendeels als boeven uit', schreef de student W. de Weerd die in april '43 de loyaliteitsverklaring niet had afgelegd, zich begin mei niet in Ommen gemeld had en begin februari '44 als onderduiker was gepakt. '(Ze zijn) ongeschoren en gehuld in lompen. Sommigen hebben pijnlijke voeten en strompelen achteraan'² (die 'lompen' waren de oude, nu nog méér versleten uniformen die alle gevangenen, behalve de gijzelaars, als kleding droegen).

De Weerd gaf weer wat hij in het kamp zag terwijl hij, samen met enkele honderden andere nieuwelingen in sneeuw en regen, en zonder eten of drinken, in 'de Rozentuin' stond te wachten om ingeschreven te worden. Hij vervolgde:

'Op een andere plaats wordt een stelletje 'zwaren' extra gedrild. Hurken, liggen, kruipen. *Auf! Liegen! Auf!* Het is een tragedie die wij . . . nauwelijks kunnen aanzien.'³ -

ja, het *ringelpiesen* werd nog steeds aan groepen gevangenen opgelegd; ook straffappèls kwamen nog veelvuldig voor. 'Vaak', aldus een gevangene,

'moesten wij 's avonds aantreden om voor straf enkele uren te staan . . . Ook hebben we een week lang moeten staan van 's morgens vier tot 's avonds elf uur omdat er iets was gestolen uit afdeling 3 en de dader zich niet meldde bij het aantreden. Op de vijfde dag bleek dat een SS-soldaat dit gedaan had en toen konden we inrukken'⁴ -

wij nemen aan dat deze straf slechts door de gevangenen van afdeling 3 (de *Politische Abteilung*) ondergaan moest worden.

Berucht raakte in deze tweede periode J. J. Kotälla die, zoals wij al eerder vermeldden, in september '42 in Amersfoort hoofd van de *Schreibstube* geworden was. Hij was psychisch niet geheel normaal: hij kwam uit een familie van alcoholici, had toen hij elf was een zo zware hersenschudding op-

¹ A.v., p. 46. ² W. de Weerd in *Studenten onder de bezetting* (1946), p. 122. ³ A.v.

⁴ J. P. van der Bel: 't *Beruchte concentratiekamp Amersfoort . . . Een ex-gevangene vertelt* (1945 ?), p. 9.